RELAŢII TEORETICE ŞI METODOLOGICE DINTRE LINGVISTICA ROMANICĂ COMPARATIV-ISTORICĂ ŞI LINGVISTICA INDO-EUROPEANĂ

VOICA RADU

Limbile romanice, născute din latină, au preluat idealurile de instituţionalizare a limbii scrise specifice lingvisticii antichităţii (lingvisticii clasice), iar aceste noi realităţi lingvistice au făcut faţă nevoilor unei noi culturi, depăşind aceleaşi etape ca limba latină. Perioada precomparatistă reprezintă drumul ascendent şi dificil al limbilor romanice de a ajunge să concureze cu latina şi apoi să devină limbi care aspiră la statutul de limbi literare.

Toată lingvistica romanică *precomparatistă*, ca lingvistică a limbilor literare, este dominată de preocupările majore ale lingvisticii clasice: de realizare a normelor gramaticale şi a normelor estetice.

Secolul al XIX-lea este dominat de ideea că omul este un produs istoric, că tot ceea ce depinde de om are o anumită *istoricitat*e, deci şi limba are istoria ei, o istorie care nu reflectă numai raţiunea, întrucât limba evoluează ca omul, în timp. La naşterea acestei lumi noi a contribuit descoperirea sanscritei, care a relevat intelectualităţii europene existenţa unor asemănări frapante între aceasta, greacă şi latină, care nu pot fi explicate genetic. Se constituie lingvistica indoeuropeană, iar

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

în interiorul ei, ca o ramură mai mică, lingvistica romanică. Astfel, secolul al XIX-lea este era studiului comparativ şi istoric al limbilor. Anul de naştere a lingvisticii comparative-istorice este considerat 1816, data apariţiei lucrării lui Fr. Bopp, *Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der Griechischen, Lateinischen, Persischen und Germanischen Sprache*, un studiu de gramatică comparată din care s-au inspirat mai târziu romaniştii. Bopp a demonstrat înrudirea acestor limbi şi a fundamentat gramatica comparată a limbilor indoeuropene. Tot el este cel care a transpus concepţia evoluţionistă a epocii în planul analizei formelor lingvistice concrete, fiind unul dintre „tehnicienii" metodei fundamentale a noii lingvistici: *metoda comparativă-istorică*[1].

Jakob Grimm introduce perspectiva istorică a cercetării, ocupându-se în lucrarea sa *Deutsche Grammatik* (vol. I, 1819) de studiul evoluţiei cronologice a unei singure limbi. Grimm studiază sunetele limbilor germanice, stăruind asupra legăturilor istorice dintre acestea şi sunetele limbilor clasice. Totodată, arată că modificările fonetice nu se fac la întâmplare, ci potrivit unor legi determinate.

August Wilhelm Schleicher face parte din a doua generaţie de comparatişti, şi el profund marcat de metodele specifice ştiinţelor naturale. Teoria lingvisticii istorice a lui Schleicher a fost în acord cu teoria lui Darwin, care se impune în a doua jumătate a secolului. Limba era văzută ca un organism natural, viu, care trebuia abordat şi tratat prin metodele ştiinţelor naturale. Acestea devin modelul epistemologic şi, în consecinţă, lingvistica îşi pierde pentru un răstimp statutul de ştiinţă umanistă, fiind considerată ştiinţă naturală, întrucât urmăreşte să descopere legile care domină devenirea limbilor. După cum

---

[1] Ileana Oancea, *Lingvistică romanică şi lingvistică generală (Interferenţe*), Timişoara, Editura Amarcord , 1999, p. 25.

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

bine se ştie, aceste legi, care-şi exercită acţiunea în domeniul fonetic, fac posibilă reconstrucţia indo-europenei comune. Impunătoarea gramatică comparată indoeuropeană, *Compendium der Vergleichen den Grammatik der indogermanischen Sprachen*, Weimar (1861-1862), încheie prima etapă din istoria lingvisticii indo-europene. Schleicher este important în istoria lingvisticii şi pentru faptul că propune primul model explicativ al genezei limbilor indo-europene pornind de la o ipotetică limbă indo-europeană primitivă unitară, obţinută prin reconstrucţie. Este vorba de teoria arborelui genealogic, care prezintă desprinderea diverselor limbi din „trunchiul" comun indo-european.

Indo-europenistul Johannes Schmidt propune o altă teorie, susţinând că inovaţiile lingvistice se propagă ca undele, iradiind din diverse centre şi încrucişându-se adeseori. Schmidt şi-a făcut cunoscută teoria valurilor în 1872, dar Schuchardt exprimase înainte o idee asemănătoare. Această teorie a stat la baza naşterii dialectologiei indo-europene. Ea se regăseşte, în principiu, şi la baza geografiei lingvistice romanice. Se conturase un domeniu nou, bine articulat – lingvistica indo-europeană – şi o metodă specifică de cercetare – metoda comparativă-istorică.

Şcoala neogramatică ia naştere din conflictul dintre partizanii concepţiei naturaliste asupra limbajului şi cei care considerau vorbirea un produs pur psihic. Părerile acestora au fost expuse pentru prima dată mai precis de către Hermann Osthoff şi Karl Brugmann în prefaţa lucrării *Morphologische Untersuchungen*, Leipzig, 1878. Teoriile neogramaticilor reprezintă un progres real faţă de starea anterioară a studiilor lingvistice, prin afirmarea unor principii cum ar fi: cercetarea graiurilor vii, participarea elementului psihologic la producerea modificărilor lingvistice, existenţa limbii în şi prin oamenii care o vorbesc.

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

Lingvistica indo-europeană se constituie ca un teritoriu marcat de o concentrare de forţe, care îşi propune clarificarea chestiunilor ce ţin de abordare şi metodă în lingvistică. Realizările acesteia au un impact remarcabil, care a generat naşterea şi evoluţia unei noi ramuri a lingvisticii: lingvistica romanică.

Toate aceste nume, mai sus menţionate, prin cercetarea şi descoperirile lor, au aşezat o piatră de temelie pentru fundamentarea lingvisticii pe noi baze teoretice şi ştiinţifice. Noua metodă de cercetare pe care o dobândeşte lingvistica se constituie din îmbinarea celor două perspective definitorii pentru epoca respectivă: cea comparativă şi cea istorică. Stăruind asupra fiecărui nume în parte, observăm că metodele se nasc în mod firesc, pe parcursul istoriei, din raporturile existente între ştiinţe, pe de o parte, şi între evoluţia gândirii şi cunoaştere în general, pe de altă parte.

Aşadar, importanţa lingvisticii indo-europene rezidă nu numai în constituirea metodei în sine, ci ea are o bătaie mai lungă care vizează naşterea unui nou domeniu, lingvistica romanică, întemeiată pe acest start care a fascinat lumea lingvistică a epocii, oferit de lingvistica indo-europeană. De asemenea, lingvistica romanică este tributară lingvisticii indo-europene şi în privinţa metodei, pe care o preia în parte.

Lingvistica romanică ia naştere ca ştiinţă distinctă prin contribuţia lui Friedrich Diez care, pornind de la lucrările lui Bopp şi Grimm, publică în 1836-1843, la Bonn, cele trei volume de *Grammatik der romanischen Sprachen*, unde aplică deopotrivă metoda comparativă a primului şi pe cea istorică a celui de-al doilea.

Printre romanişti, doctrina neogramaticilor a găsit numeroşi discipoli. Unul dintre cei mai entuziaşti adepţi ai şcolii noi a ajuns foarte repede adevăratul conducător al romanisticii în această direcţie. Este vorba de Meyer-Lübke. *Grammatik der romanischen Sprachen* acordă o importanţă deosebită facto-

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

rului fonetic în dauna celui semantic pentru stabilirea etimologiilor. Cu această lucrare, precum şi cu multe altele, ca *Italienische Grammatik*, Leipzig, 1890, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1901, *Historiche Grammatik der französischen Sprache*, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1911-1920, *Das Katalanische*, Heidelberg, 1925, Meyer-Lübke a impresionat toţi specialiştii. Atitudinea lui Meyer-Lübke faţă de problemele lingvistice în general ni se dezvăluie din felul în care acesta şi-a însuşit teoria lui Gröber, care vizează compararea limbilor romanice, cu scopul de a reconstitui latina populară[2]. Acordând o importanţă deosebită factorului fonetic în dauna celui semantic pentru stabilirea etimologiilor, Meyer-Lübke apelează, în mod excesiv, la comparaţia dintre limbile romanice, unul dintre izvoarele „indirecte" ale latinei populare, care abundă în forme latineşti populare reconstruite de el. „Abuzul" de reconstrucţie va fi condamnat de A. Meillet tocmai datorită faptului că limba de bază a limbilor romanice este cunoscută (latina populară, care este o altă ipostază a latinei), spre deosebire de lingvistica indo-europeană, germanistică şi slavistică, unde singura posibilitate de a ajunge la limba comună este refacerea ei pe baza comparaţiei limbilor înrudite. În aceasta rezidă şi importanţa deosebită a lingvisticii romanice pentru lingvistica istorică, iar, implicit, şi pentru lingvistica generală. Aceasta a reprezentat cadrul perfect de verificare a eficienţei metodei ei fundamentale: metoda comparativă-istorică[3].

---

[2]Iorgu Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluţia şi starea actuală a lingvisticii romanice*, Editura Institutului de Filologie Română, Iaşi, 1932, p. 27.

[3] Ileana Oancea, *Romanitate şi istorie*, Tipografia Universităţii de Vest, Timişoara, 1992, p. 197.

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

Sub aspectul teoriei şi al metodei, lingvistica indoeuropeană mai aduce şi cele două modele explicative ale genezei limbilor, prin Schleicher şi Schmidt, care au viziuni diferite: primul elaborează *teoria arborelui genealogic*, iar cel de-al doilea se serveşte de imaginea apei tulburată la aruncarea unei pietre, pentru a da naştere *teoriei valurilor*.

Unul din meritele general recunoscute ale lingvisticii romanice îl constituie naşterea geografiei lingvistice, ale cărei premise le regăsim la neogramatici. Deşi geografia lingvistică a fost la început ostilă metodei istorice, ea a adus o mare contribuţie datorită bogăţiei de forme care asigurau posibilitatea reconstrucţiei stadiilor intermediare, cât şi prin reconstituirea istoriei cuvintelor care erau percepute ca elemente ale întregului, nu ca entităţi separate. Geografia lingvistică reprezintă, de fapt, forma optimizată a metodei comparative-istorice care nu este detronată, ci doar îmbogăţită. Este o transpunere la nivel de metodă a evoluţiei care marca domeniul lingvisticii. Toate lucrările dedicate subiectului menţionează, bineînţeles, contribuţia lui Jules Gilliéron care, împreună cu Edmond Edmont, a fost nu doar autorul monumentalei opere *Atlas linguistique de la France* (1902-1910), dar şi cel care a reuşit să selecteze şi să formuleze din materialul cartografiat, foarte bogat, o serie de principii menite să pună în lumină şi să ordoneze evoluţia faptelor de limbă. El va avea în vedere diacronia, întrucât organizarea pe orizontală a limbii este rezultatul unei stratificări care presupune şi cercetarea din perspectivă istorică. Geografia lingvistică este proiectată ca metodă de cercetare sincronică, iniţial, când se are în vedere etapa de documentare, care este urmată de întocmirea de atlase lingvistice. Paradoxal, metoda devine diacronică atunci când datele investigaţiei sincronice cer a fi interpretate. Aşadar, o metodă menită să aducă o mai amănunţită cunoaştere a limbii, a susţinut tocmai direcţia istorică a lingvisticii romanice.

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

Geografia lingvistică a modificat radical metodologia lingvisticii romanice. Prin deplasarea atenţiei de la studiul foneticii spre vocabular, adică spre aspectul semantic al studiului etimologic, aceasta a favorizat mişcarea *Wörten und Sachen*. Ideea de bază a cestei mişcări, iniţiată, independent, de romanistul Hugo Schuchardt şi comparatistul Rudolf Meringer, este aceea că cercetarea originii cuvintelor presupune neapărat o cunoaştere a realiilor, deci a referentului desemnat prin ele (de natură materială, dar şi spirituală), ceea ce a presupus realizarea studiului etimologic din perspectiva istoriei civilizaţiei, etnografiei şi folclorului. Combinarea acestei metode cu cea a geografiei lingvistice a dus la apariţia unei lucrări importante *Sprach und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* apărut între 1929-1940, realizate de romaniştii Karl Jaberg şi Jacob Jud.

Subliniind factorul extrem de important al migraţiei cuvintelor, geografia lingvistică a aprofundat viziunea (areală) conţinută în *teoria valurilor* elaborată de indo-europenistul Schmidt. Aceasta a fost dezvoltată, la rândul ei, prin aplicarea la întreg domeniul romanic, printr-un ansamblu de principii, de romanistul italian Matteo Bartoli, fondator, împreună cu Giulio Bertoni, al *şcolii neolingvistice*.

Atât şcoala lingvistică apărută în interiorul lingvisticii romanice – şcoala neolingvistică romanică (care propune stratificarea lingvistică şi anume, existenţa straturilor în limba bază, ceea ce metoda comparativă-istorică nu a putut realiza) – cât şi Gilliéron au demonstrat că limba se dezvoltă ca un arbore genealogic, pe ramuri. Este concluzia ştiinţifică la care s-a ajuns atât prin lingvistica indo-europeană, cu metoda comparativă-istorică, cât şi prin lingvistica romanică, ce îşi aduce contribuţiile şi inovaţiile, construind pe aceeaşi metodă, fapt care stabileşte raporturi strânse între structura teoretică şi

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

metodologică a celor două domenii lingvistice. Secolul XX a confirmat chiar prin lingvistica romanică o necesitate a studiului comparativ al limbilor şi anume că acesta trebuie făcut nu doar genetic, ci şi tipologic. În acelaşi timp, tot lingvistica romanică a secolului XX a arătat că studiul comparativ nu trebuie să rămână singurul obiect de cercetare a limbii. Dezvoltând noi metode de studiu a limbilor romanice, lingvistica romanică se va desprinde de lingvistica indo-europeană, autonomizându-se şi devenind la începutul secolului XX cea mai avansată dintre disciplinele lingvistice. Se vor deschide noi dimensiuni ale fenomenului lingvistic, cum ar fi cea estetică şi afectivă, prin lucrările lui Vossler şi Bally, ambii elevi ai unor lingvişti de formaţie indo-europeană (Lübke a fost neogramatic, iar Saussure indo-europenist). Lingvistica îşi lărgeşte, aşadar, obiectul de studiu, ceea ce a condus la desprinderea romanisticii de realităţile care au impulsionat naşterea ei. Lingvistica romanică comparativă-istorică nu poate fi concepută în afara relaţiei ei teoretice şi metodologice cu lingvistica indo-europeană.

Bibliografie selectivă

Bettisch, Johannes, *Încercare asupra tipologiei structurilor lingvistice,* Timişoara–Reşiţa–Ştuttgart, 2005.

Iordan, Iorgu, *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluţia şi starea actuală a lingvisticii romanice*, Iaşi, Editura Institutului de Filologie Română, 1932.

Idem, *Lingvistica romanică. Evoluţie. Curente. Metode*, Bucureşti, Editura Academiei, 1962.

Oancea, Ileana, *Romanitate şi istorie*, Timişoara, Tipografia Universităţii de Vest, 1992.

Idem, *Lingvistică romanică şi lingvistică generală (Interferenţe*), Timişoara, Editura Amarcord, 1999.

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)

Robin, Robins, Henry, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Iaşi, Editura Polirom, 2003.

Reinheimer, Rîpeanu, Sanda, *Lingvistica romanică*, Bucureşti, Editura All, 2001.

Sala, Marius, *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1988.

Tagliavini, Carlo, *Originile limbilor neolatine*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1977.

THE CONNECTION *IN THEORY AND METHOD BETWEEN THE CONTRASTIVE* HISTORICAL ROMANCE LINGUISTICS *AND THE INDO-EUROPEAN LINGUISTICS*

Abstract

This study underlines the relations concerning the method of research and the theory between the Indo-European Linguistics and the Linguistics of the Romance languages, by pointing out the permanent interaction of the two fields. These different branches of linguistics are related in a strong dependence that created the way of a great variety in approaching the language study during the 19th and the 20th centuries.

BDD-A12924 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:04 UTC)